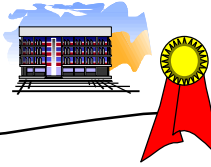

Дослідження.
Розробки.
Проекти

Ярослава Чернятевич,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри національної безпеки НАДУ

Викладання навчальної дисципліни "Державне управління економічною безпекою": зарубіжний та вітчизняний досвід

У статті розглядається специфіка викладання навчальних дисциплін з проблем забезпечення економічної безпеки. Особливий акцент зроблено на дослідженні сутності та особливостей викладання дисципліни "Державне управління економічною безпекою".

Ключові слова: економічна безпека, державне управління, навчальна програма.

The specific features of teaching educational programs of problems in providing economic security are outlined in the article. The particular emphasis is on researching of the essence and specific features of teaching the discipline "State Department of Economic Security".

Key words: economic security, governance, curriculum.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Будь-якій людині відчуття безпеки є чи не найважливішим з усіх відчуттів. У всі часи людство завжди намагалось задовольнити потребу в безпеці, використовуючи для цього різні засоби та прийоми. Однак з часом і розуміння самого поняття "безпеки", і механізми її досягнення змінювались та удосконалювались. Насамперед це пов'язано зі зміною векторів розвитку людства, з ускладненням зв'язків між суб'єктами суспільства, з необхідністю узгоджувати напрями забезпечення безпеки на міжнародній арені. А тому все необхіднішою постає потреба в сучасних умовах визначати напрями забезпечення безпеки в соціумі й у міжнародному просторі та ефективно здійснювати цей процес.

Особливе місце серед зазначених проблем посідає економічна безпека держави як важливий напрям забезпечення національної безпеки. В умовах, коли все меншого значення має силове вирішення конфліктів, у силу

вступають економічні важелі як такі, що дають можливість досягати результату без суттєвих втрат населення та фізичних руйнувань. В таких умовах важливого значення набуває управлінський фактор, тобто вміння окремих осіб приймати рішення з метою забезпечення прийнятного рівня економічної безпеки. А для цього потрібно на державному рівні здійснювати підготовку фахівців зазначеного напрямку. Формування ефективної системи вищої освіти у сфері економічної безпеки є важливим пріоритетом розвитку українського суспільства. Тому актуальним вважаємо розглянути, як здійснюється підготовка кваліфікованих управлінців за напрямом державного управління забезпеченням економічної безпеки у вітчизняних та зарубіжних вищих навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття економічної безпеки та специфіка її забезпечення в економічній системі України досить широко досліджено українськими науковцями. Зокрема, цій проблемі у свій час присвятили низку наукових праць такі представники наукової спільноти, як О.Бандурка, В.Геєць, В.Духов, М.Єрмошенко, Б.Кваснюк, В.Кириленко, В.Микитенко, В.Мунтіян, А.Сухоруков та ін. Здебільшого ці науковці досліджують сутність економічної безпеки, особливості її розуміння в Україні, у вітчизняному законодавстві. Однак наукові публікації, що розглядали б принципи та підходи щодо вивчення даних проблем у вищих навчальних закладах України, на жаль, відсутні. Тому в частині невирішених раніше проблем вважаємо за доцільне розглянути, які заклади та якою мірою здійснюють підготовку фахівців у галузі державного управління системою забезпечення економічної безпеки України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей викладання навчальної дисципліни "Державне управління економічною безпекою". Реалізація зазначеної мети передбачає виконання низки завдань, серед яких варто виокремити такі: необхідно розглянути особливості викладання зазначеної навчальної дисципліни; дослідити, яким чином викладаються подібні дисципліни в українських та зарубіжних навчальних закладах; проаналізувати вплив такого викладання на забезпечення економічної безпеки в Україні.

Виклад основного матеріалу. З переходом України до ринкових механізмів господарювання в економічній системі постала нагальна потреба моніторингу та аналізу загроз в економічній сфері. Це, у свою чергу, породжує необхідність наукового осмислення сутності загроз, їх джерел та способів нейтралізації. Як наслідок, виникає потреба в спеціалістах, які будуть ефективно здійснювати зазначений моніторинг та аналіз, що вміло будуть приймати управлінські рішення на користь нейтралізації та усунення загроз і небезпек в економіці. Тому на державному рівні виникла потреба щодо підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які будуть здійснювати дер-

жавне управління економічною системою з метою вирішення соціально-економічних проблем.

Розпочати виклад статті варто з дослідження досвіду зарубіжних країн щодо основних складових та напрямів забезпечення держави фахівцями у галузі державного управління економічною безпекою. Зокрема, для Сполучених Штатів Америки питання економічної і національної безпеки має вагомим значення, особливо після 11 вересня 2001 р. Тому низка навчальних закладів країни приділяють увагу підготовці фахівців у сфері забезпечення економічної безпеки. Каліфорнійський університет здійснює викладання проблем економічної безпеки з різних аспектів: на мікрорівні вивчають проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств, на макрорівні - держави. Спільним для цих курсів є те, що особливу увагу вони приділяють вивченню юридичних аспектів функціонування бізнесу в США [2]. В університеті штату Міссісіпі [1] сформовано Центр міжнародної безпеки та стратегічних досліджень. Він займається підготовкою фахівців, які зможуть досліджувати проблеми економічної безпеки держав, крім того, проводяться численні конференції, тренінги тощо, за рахунок державного фінансування здійснюється співпраця з університетами Південно-Східного регіону США (Новий Орлеан, Вашингтон, Атланта), країнами Європи (Англія, Австрія, Угорщина) та Японією.

Крім того, коледж УТІСА пропонує курс з вивчення економічних злочинів та правопорушень, і вже в межах курсу розглядаються питання економічної безпеки держави. У цілому спільним для всіх цих навчальних закладів є те, що слухачі та студенти вивчають спочатку базові предмети економіки: фінанси, макро-, мікроекономіку, статистику, бухгалтерський облік, а вже потім переходять до вивчення економічної безпеки через призму базових знань. Для удосконалення знань з економічної безпеки в цих навчальних закладах викладається юридичне регулювання економічної сфери, тобто нормативно-правова база, в межах якої можливою є реалізація окремих напрямів забезпечення безпеки держави.

У Російській Федерації підготовкою та перепідготовкою фахівців з економічної безпеки займаються ряд установ та закладів. Зокрема, Санкт-Петербурзький державний університет економіки та фінансів, кафедра управління та планування соціально-економічних процесів ім. з.д.н. РФ Ю.О.Лаврикова розробила навчальну програму з дисципліни "Економічна безпека держави". Метою вивчення дисципліни є поглиблення уявлень про основи національної економіки та управління нею в умовах появи нових наукових знань, а також оволодіння методикою забезпечення економічної безпеки держави. Структура курсу складається з восьми тем, що тією чи іншою мірою підпорядковані розгляду основних концепцій забезпечення економічної безпеки, дослідженню сутності управління в економічній сис-

темі Росії, основних загроз економічній безпеці Росії, державній стратегії забезпечення економічної безпеки [6].

Кафедрою соціально-економічних проблем економічного факультету Московського державного університету підготовлений магістерський курс "Економічна безпека Росії в контексті глобального розвитку світової економіки". Метою викладання даного курсу є прагнення дати розгорнуте розуміння національних інтересів Росії у сфері економіки та суміжних галузях, виявити зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці Росії, її регіонів та галузей, отримати розуміння про механізми нейтралізації та попередження загроз, вивчити методи оцінки рівня національної економічної безпеки країни тощо. Внаслідок вивчення даного курсу слухачі отримують такі компетенції: 1) будуть здатні ідентифікувати загрози національній економіці, формулювати національні інтереси Росії у сфері економіки, брати участь у розробці концептуальних положень стратегії економічної безпеки Росії в умовах глобалізації; 2) зможуть критично оцінювати результати вітчизняних та зарубіжних досліджень у сфері забезпечення національної економічної безпеки, складати аналітичні матеріали для оцінки результатів та перспектив макроекономічної політики, розробляти варіанти управлінських рішень у сфері забезпечення економічної безпеки країни тощо [7].

Крім того, вища школа в Росії представлена закладами, назва яких безпосередньо вказує на мету їх створення. Так, наприклад, при Міністерстві внутрішніх справ створена Академія економічної безпеки, що є провідним закладом МВС Росії щодо підготовки спеціалістів для органів внутрішніх справ у галузі забезпечення економічної безпеки, протидії економічній та податковій злочинності. Навчання відбувається на п'яти факультетах та Інституті економічної безпеки і фінансових розслідувань. На факультеті підвищення кваліфікації та перепідготовки навчаються керівний та оперативний склад підрозділів боротьби з економічними та податковими злочинами МВС, ГУВС, УВС за суб'єктами Російської Федерації [3].

Серед українських вищих навчальних закладів проблеми економічної безпеки викладаються здебільшого в курсах "Економічна безпека" або "Соціально-економічна безпека". Так, кафедра менеджменту, податкової та бюджетної політики Волинського національного університету імені Лесі Українки підготувала курс "Соціально-економічна безпека". Цей курс викладається для спеціальностей "Фінанси та кредит" і "Облік та аудит", є обов'язковим для вивчення, складається з трьох навчальних кредитів, формою контролю є залік [8]. Така сама навчальна дисципліна викладається в ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана" на кафедрі політекономії факультетів управління і маркетингу. Предметом дисципліни "Соціально-економічна безпека" є процес гарантування соціально-економічної безпеки як об'єктивної закономірності економічного розвитку.

У навчальному посібнику "Економічна безпека" за редакцією З.С.Варналія також викладено навчальну програму з дисципліни "Економічна безпека". Зокрема, автори посібника економічну безпеку як навчальний курс бачать у площині виокремлення п'яти модулів: теоретичні засади економічної безпеки (розкриваються питання сутності економічної безпеки, загроз національним інтересам, кількісної оцінки рівня економічної безпеки); економічна безпека у фінансовій сфері (сутність фінансової безпеки, проблеми бюджетної, податкової, боргової безпеки, грошово-кредитна політика, валютна, інвестиційна безпека); економічна безпека підприємництва (економічна безпека підприємництва в системі національної безпеки, стратегія та механізми забезпечення економічної безпеки підприємництва); економічна безпека і тіньова економіка (сутність тіньової економіки, детінізація капіталу як складова економічної безпеки); політика забезпечення економічної безпеки (інституційні засади забезпечення економічної безпеки, система забезпечення економічної безпеки) [5, с. 636-647].

Водночас Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури здійснює підготовку студентів за напрямом "Економічна кібернетика", спеціалізація "Економічна безпека". Головним завданням підготовки фахівців у сфері економічної безпеки є забезпечення економічної безпеки підприємства, певних економічних систем. Тобто цей ВНЗ акцент робить на мікроекономічному аналізі складних систем, таких як окрема фірма та захист її внутрішньої структури.

Університет економіки та права "Крок" готує магістрів за програмою "Управління фінансово-економічною безпекою". Протягом навчання слухачі програми отримують підготовку з основ національної безпеки України, організації та управління фінансово-економічною безпекою, організації інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки, конкурентної розвідки, корпоративних конфліктів та методів їх подолання, сучасних методів забезпечення надійності персоналу, управління захистом комерційної таємниці тощо.

Однак усі ці програми досить опосередковано торкаються проблем державного управління процесами забезпечення економічної безпеки. Тобто вони здебільшого дають уявлення про сутність економічної безпеки, основні загрози в економічній сфері, економічну безпеку на мікрорівні (рівень підприємства, персоналу, корпоративних інтересів).

Грунтовне ж висвітлення сутності та значення державного управління у сфері забезпечення економічної безпеки здійснюється кафедрою національної безпеки Національної академії державного управління при Президенті України, яка забезпечує викладання навчальної дисципліни "Державне управління економічною безпекою". Дисципліна є нормативною за спеціальністю "Державне управління у сфері національної безпеки". Метою викладання навчальної дисципліни "Державне управління економіч-

ною безпекою" є формування у слухачів сучасних теоретичних і практичних знань, умінь і навичок з обґрунтування й добору оптимальних для України управлінських заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки держави, суспільства і людини, опанування слухачами принципів основ реалізації технологій державного управління у сфері забезпечення економічної безпеки.

Завданнями, що деталізують мету викладання даної навчальної дисципліни, є:

- ознайомлення слухачів з еволюцією концептуальних засад державного управління забезпеченням економічної безпеки; із основними складовими системи економічної безпеки України та методологією досліджень реалій і перспектив економічного розвитку держави; із концептуальною моделлю державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні;

- вивчення основних нормативно-правових актів, що регламентують діяльність органів державної влади з питань забезпечення економічної безпеки в сучасних умовах; структури державного управління у сфері забезпечення економічної безпеки та складових процесу макроекономічного регулювання в контексті нарощення загроз світової фінансової кризи; функцій органів державної влади щодо прогнозування, виявлення та нейтралізації загроз життєво важливим економічним інтересам України;

- завдання навчити слухачів організовувати стратегічне планування у сфері забезпечення економічної безпеки України; використовувати прогнозно-аналітичні оцінки економічної системи держави та заходи щодо захищеності національних інтересів в економічній сфері; комплексному оцінюванню рівня економічної безпеки держави.

Об'єктом вивчення є система управління забезпеченням економічної безпеки України. Предметом дисципліни "Державне управління економічною безпекою" є: теоретико-методологічні, методичні та практичні засади державного управління забезпечення економічної безпеки України в умовах існування постіндустріальної економіки та процесів глобалізації.

Навчальна дисципліна "Державне управління економічною безпекою" має міждисциплінарний характер. Вона інтегрує відповідно до свого предмета знання з інших освітніх і наукових галузей, зокрема: юридичних, філософських (політична та аналітична філософія), політологічних (політична аналітика, геополітичний аналіз та прогнозування, методи державного реагування на загрози національній безпеці, інформаційне забезпечення політики національної безпеки), економічних (макро- і мікроекономіка, стратегічний менеджмент), психологічних (когнітивна психологія) тощо.

Після опанування дисципліни "Державне управління економічною безпекою" майбутні магістри державного управління:

- 1) повинні вміти: організовувати та здійснювати стратегічне планування у сфері забезпечення економічної безпеки держави; аналізувати фак-

ти, події, політико-правові документи, міжнародні угоди, стратегії, програми та заяви політичного характеру; за результатами аналізу нормативно-правових, прогнозно-аналітичних матеріалів і політичних заяв визначати стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки держави; розраховувати та аналізувати макроекономічні показники розвитку національного господарства, обґрунтовувати і визначати критерії оцінювання рівня економічної безпеки; розробляти альтернативні варіанти проектів управлінських рішень щодо усунення та нейтралізації загроз економічній безпеці держави; розробляти структуру і зміст аналітичної документації, проводити оцінку і робити прогноз рівня економічної безпеки; з огляду на міжнародний досвід провадження політики економічної безпеки здійснювати порівняння, аналізувати показники і критерії, що впливають на рівень економічної безпеки; надавати консультативну допомогу органам державної влади щодо реалізації політики безпеки в економічній сфері;

2) повинні знати: сутність і зміст основних категоріальних понять теорії економічної безпеки, її роль у системі національної безпеки; основні принципи забезпечення економічної безпеки; методологію розробки та порядок прийняття управлінських рішень у сфері забезпечення економічної безпеки; узагальнену модель функціонування системи забезпечення економічної безпеки держави; основні принципи та етапи стратегічного планування і прогнозування у сфері забезпечення економічної безпеки; основні регресори, фактори впливу і чинники, що визначають рівень економічної безпеки та їх порогові значення; методологію формування системи економічної безпеки та методи оцінювання й прогнозування рівня економічної безпеки держави;

3) повинні отримати навички: обґрунтовувати варіанти стратегічних рішень у сфері забезпечення економічної безпеки; розробляти аналітичні документи, здійснювати експертизу проектів управлінських рішень у сфері забезпечення економічної безпеки; надавати консультативну допомогу органам державної влади щодо вдосконалення системи державного управління за критеріями економічної безпеки; надавати консультативну допомогу органам державної влади щодо вдосконалення системи стратегічного планування забезпечення економічної безпеки; готувати пропозиції щодо реалізації рішень у сфері забезпечення економічної безпеки [4, с. 3-5].

Структура дисципліни "Державне управління економічною безпекою", її мета, предмет та об'єкт дають підстави стверджувати, що даний навчальний курс розроблений для фахівців, які займаються практичними аспектами державного управління забезпеченням економічної безпеки в економічній системі держави. Слухачі, які опанували дану навчальну дисципліну, мають отримати всі необхідні компетенції, щоб ефективно здійснювати процес державного управління в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Проведений науковий аналіз дає можливість зробити низку висновків. Про-

блема забезпечення економічної безпеки в контексті національної безпеки в сучасних умовах постає в напрямі дослідження не самої сутності явища, а механізмів забезпечення прийнятної її рівня. Ці обов'язки мають покладатись на систему державного управління, тобто на суб'єктів (органи державної влади) та відповідних їм зв'язків і механізмів взаємодії.

Ефективне державне управління забезпечення економічної безпеки є можливим за умов підготовки висококваліфікованих фахівців, що точно і чітко будуть визначати національні інтереси, загрози в економічній сфері та застосовувати ті механізми державного управління, що є адекватними заданим параметрам. Системну підготовку фахівців в Україні здійснює кафедра національної безпеки Національної академії державного управління при Президентіві України. Розроблена кафедрою навчальна дисципліна "Державне управління економічною безпекою" відповідає вимогам часу, тобто є актуальною в сучасній системі вищої фахової освіти чиновників, спрямована на якісну підготовку управлінців щодо забезпечення економічної безпеки держави.

У подальшому в межах даної теми доцільно було б проаналізувати основні методи викладання зазначеної дисципліни, її зв'язок з практичними аспектами державного управління забезпеченням економічної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Center for International Security and Strategic Studies // Mississippi State University. - Режим доступу : <http://www.msstate.edu/dept/ciss/>
2. University of California. - Режим доступу : <http://www.law.berkeley.edu/7666.htm>
3. Академия экономической безопасности МВД России. - Режим доступа : <http://www.econsafety.ru/academ.htm>
4. Державне управління забезпеченням економічної безпеки : метод. реком. до вивч. навч. дисципліни / уклад. В. В. Микитенко, Я. В. Чернятевич. - К. : НАДУ, 2009. - 52 с.
5. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. - К. : Знання, 2009. - 647 с.
6. Кафедра управління та планування соціально-економічних процесів ім. з.д.н. РФ Ю.О.Лаврикова Санкт-Петербурзького державного університету економіки та фінансів. - Режим доступу : http://finec.ru/university/facul_and_dep/economic_theory/planning/
7. Програма курсу "Экономическая безопасность России в контексте глобального развития мировой экономики", кафедра социально-экономических проблем экономического факультета МГУ. - Режим доступа : <http://www.econ.msu.ru/ds/697/>
8. Робоча навчальна програма дисципліни "Соціально-економічна безпека", кафедра менеджменту, податкової та бюджетної політики Волинського національного університету ім. Лесі Українки. - Режим доступу : <http://www.univer.lutsk.ua/menu.jsp?id=9;17;115;&t=k&idd=160>